

RELATIE TUSSEN HERBERG DE PELIKAAN EN OUDE KERK ?

Ad Otten

De afbeelding van een pelikaan, die zich tot bloedens toe in de borst pikt om zijn hongerende jongen met zijn eigen bloed te kunnen voeden, is een oud-religieus symbool. Het verbeeldt de Jezusfiguur, die volgens de christelijke leer zijn bloed offert om de mensheid te redden.

De Pelikaan is in het Gemert van de zeventiende en achttiende eeuw ook bekend als de naam van een herberg gevestigd op de plaats van het huidige café "De Ridderhof", tegenover de kerk. Deze lokatie maakt deel uit van het perceel waar de eerste parochiekerk van Gemert gestaan moet hebben. En dat maakt de naamgeving De Pelikaan nu juist zo intrigerend. Uit de archieven is namelijk bekend dat het oude kerkgebouw, na de in gebruikname van de tussen 1437 en 1454 nieuwgebouwde kerk van St.Jans' Onthoofding, een nieuwe bestemming kreeg als herberg en brouwerij onder de naam "In de alde kercke". Toen de alde kercke nog kerk was, bevond zich daar een uit Jerusalem meegebrachte relikwie van het Heilig Kruis, die van heinde en ver veel bedevaartgangers trok. De bouw van de nieuwe kerk moet voor een niet onbelangrijk deel zelfs bekostigd zijn uit offergaven die door pelgrims aan de zogenaamde 'kruiskapel' van Gemert werden geschonken. Zou het louter op toeval berusten dat op de plaats van de kapel die was toegewijd aan het Heilig Kruis waaraan Jezus zijn bloed vergoot voor de mensheid, later een herberg wordt geëxploiteerd onder de naam De Pelikaan, die het bloedoffer van Jezus Christus symboliseert? Een verband

tussen de herbergnaam De Pelikaan en "de alde kercke" van Gemert lijkt in ieder geval heel aannemelijk.

Van de herberg De Pelikaan weten we dat vanaf 1711 in deze lokaliteit de herbergierster, Catharina van Neerven, er vermoedelijk ook 'bewaarschool' heeft gehouden, en dat na haar dood tenminste twee generaties van de familie Van Gemert er een zeer druk beklante herberg exploiteren.¹ Volgens een almanak uit 1793 hoort "de Pelicaen" dan nog steeds tot één der belangrijkste logementen van de Vrije Heerlijkheid. De uitbater is dan zekere Arnoldus van Eupen, een persoon die in de daaropvolgende jaren in de Gemertse gemeenschap op de voorgrond treedt als de rechterhand (deurwaarder) van de in Gemert in de Franse tijd optredende vrederechter. Wanneer precies weten we niet, maar alles wijst er op dat in diezelfde (Franse) tijd de erg religieus aandoende herbergnaam "De Pelicaen" moet zijn ingeruild voor een meer bij-de-tijdse naam.² De Franse tijd had nogal een sterk anti-clericale inslag en een op de klanten gerichte herbergier hield daar natuurlijk rekening mee. Hoe het ook zij: de uit de achttiende eeuw bekende herberg De Pelikaan draagt sedert de Belgische opstand in de dertiger jaren van de vorige eeuw in ieder geval de naam "De Gouden Leeuw". Na meer dan anderhalve eeuw is deze laatste naam nog niet zo lang geleden gewijzigd in het huidige "Ridderhof".

NOTEN

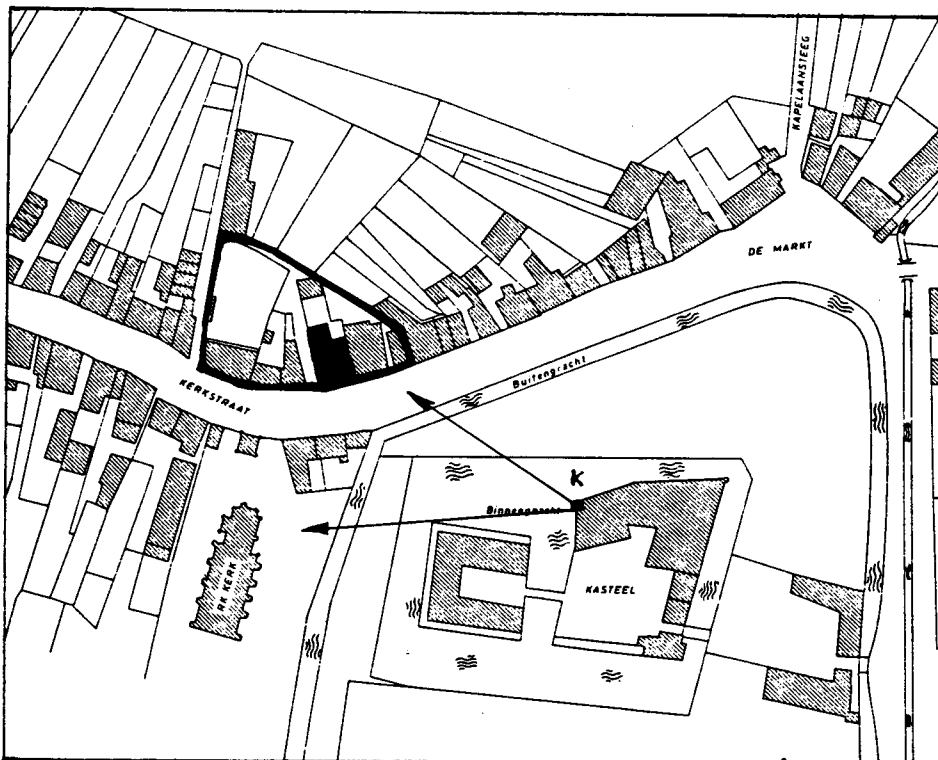
- 1 P.v.d.Elsen, De Komschool; Geschiedenis van het Lager Onderwijs in Gemert, 1978, p.47; RA 's-Hertogenbosch, Gemert R127 f.57; R129 f.127v; Zie ook: G.v.d.Elsen, Geschiedenis van de Latijnsche School in Gemert, 1887, p.237.
- 2 Vgl. A. Otten, De Keizer en de trendgevoeligheid van een herbergnaam, in: Gemerts Heem 1989, p. 76-82.

Afbeelding van een pelikaan die zijn jongen voedt met het bloed uit zijn borst.

Gedeelte van een op 26 december 1675 gedateerde sepiatekening, toegeschreven aan Valentijn Klotz. De grijs ingekleurde prent (eig.: Kon. Instituut voor het Kunstpatrimonium Brussel) vergunt vanuit een punt K in de voorburcht (zie bijgaande plattegrond) een blik op de huizen tegenover het priesterkoor van de kerk. Uiterst links bevindt zich het priesterkoor, het tweede huis van rechts is herberg De Pelikaan. In het midden bevindt zich een huis dat gestaan moet hebben in de voortuin van de huidige pastorie. Naast de losstaande klokketoren kan men nog juist de poort ontwaren die toegang geeft tot kerk en kerkhof.

Plattegrond uit 1845 waarop zwart omrand is gemarkeerd het perceel waarop in de middeleeuwen de eerste parochiekerk van Gemert gestaan moet hebben. In een oorkonde uit 1326 is opgetekend dat op dit toen omgrachte perceel zich ook een kerkhof bevond. Met zwart is aangegeven de lokatie van herberg De Pelikaan in de zeventiende en achttiende eeuw. Punt K is de plaats van waaruit Valentijn Klotz het bijgaande dorpsgezicht moet hebben vastgelegd. De pijlen op de plattegrond begrenzen zijn blikveld.